

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

Moderní slévárenské technologie

Přednášky pro studijní program Strojírenství

Doc. Ing. Ladislav SOCHA, Ph.D. a kol.

Základní metody odlévání slitin neželezných kovů

Přednáška č. 13

Základní metody odlévání slitin neželezných kovů

- ✓ Pro výrobu odlitků z hliníkových slitin se používají téměř všechny známé slévárenské metody
- ✓ Vzhledem k nízké tavicí teplotě není žáruvzdornost formovacích hmot velkým problémem a rovněž při gravitačním lití do kovových forem vyhovují běžné nelegované slitiny železa
- ✓ Pouze při lití za zvýšených sil je tepelné a mechanické namáhání tak velké, že pro výrobu forem se musí používat vysokolegované oceli
- ✓ Struktura a vlastnosti slitin hliníku jsou velmi úzce závislé na intenzitě ochlazování při tuhnutí
- ✓ Při rychlém tuhnutí odlitků dochází k mnoha příznivým efektům:
  - vzniká jemnozrnná struktura s podstatně lepšími mechanickými vlastnostmi,
  - je menší strukturní heterogenita slitiny a nižší výskyt vad typu mikrostaženin a ředin,
  - omezuje se vylučování rozpuštěných plynů a vznik plynových dutin,
  - zvyšuje se disperzita intermetalických částic, které pak mají mnohem méně negativní účinek na vlastnosti slitiny, při rychlém tuhnutí je proto ve slitinách obvykle přípustný vyšší obsah doprovodných prvků

Odlévání do netrvalých forem

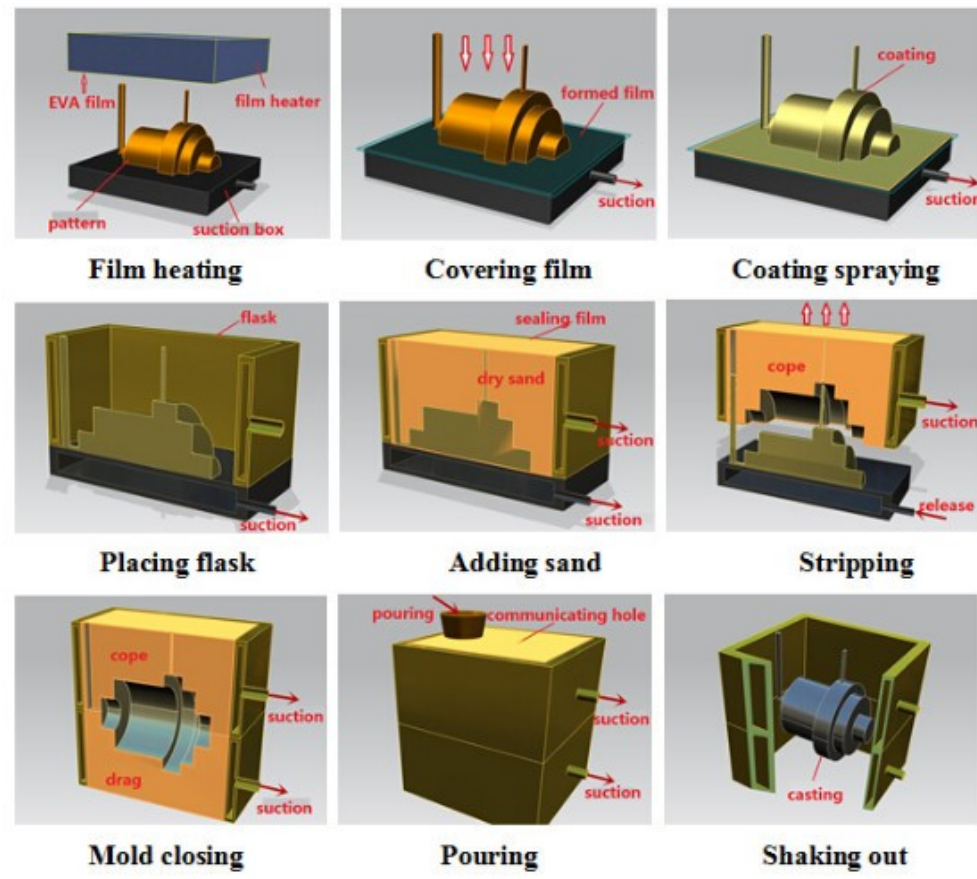
- ✓ Tyto netrvalé (jednorázové) formy se při vyjmutí odlitku formy zničí
- ✓ **Lití do pískových forem:**
  - *Flexibilní metoda, která je vhodná pro všechny hmotností kategorie odlitků*
  - *Používá se především pro kusovou a malosériovou výrobu menších odlitků*

Odlévání do netrvalých forem

✓ V-proces:

- Metoda, která se ve světě uplatňuje ve stále větší míře pro výrobu tvarově složitých odlitků s vnitřními dutinami, které by bylo nutno vyrobit komplikovanými jádry
- Typické je použití v automobilovém průmyslu pro výrobu hlav válců, výfukového potrubí nebo složitých skříňovitých odlitků

Odlévání do netrvalých forem

✓ Lití do skořepinových forem:

- *Formy, vyrobené metodou z vytavitelného modelu, je velmi vhodnou technologií pro menší, tvarově komplikované odlitky z hliníkových slitin*
- *Pro výrobu forem se obvykle používá křemenná keramika*
- *Vzhledem k malému mechanickému a tepelnému namáhání se odléhá do samonosných skořepin, které mají menší počet obalů, než je obvyklé při lití slitin železa nebo niklu*
- *Formy bývají pře litím předehřáty a na 200 až 300 °C*
- *Odlitky mají vysokou přesnost, řadu rozměrů a je možno předlévat „nahotovo“*

Odlévání do kovových forem

- ✓ Do trvalých kovových forem se odlévají především odlitky menších až středních rozměrů
- ✓ Účelnost použití kovových forem je limitována především náklady na jejich zhotovení

Odlévání do kovových forem

✓ Gravitační lití do kovových forem:

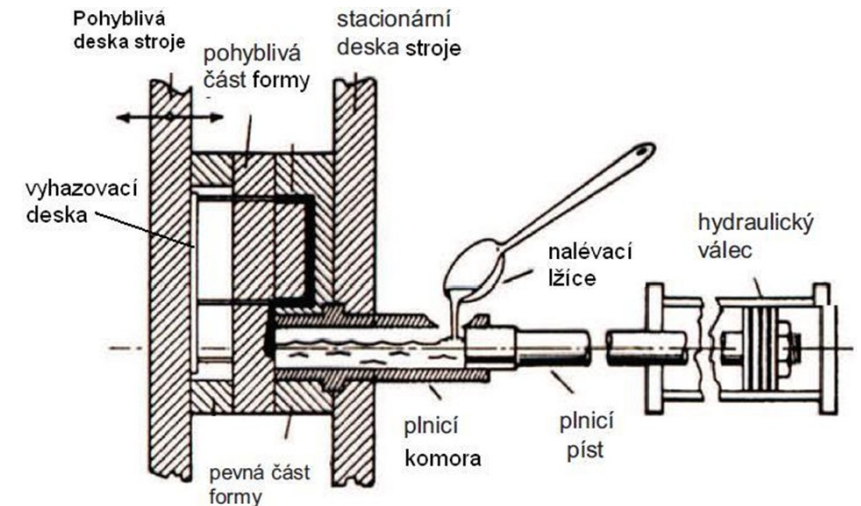
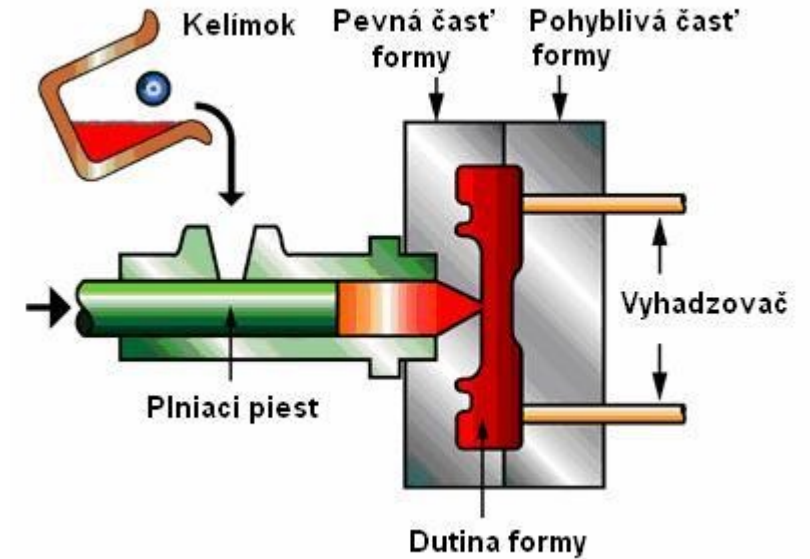
- *Jednoduchá technologie*
- *Formy bývají obvykle zhotoveny odléváním z litiny s lupínkovým nebo kuličkovým grafitem*
- *Dělicí rovina, upínací výstupky a vyhazovací otvory jsou obrobena, funkční plocha dutiny formy zůstává často v litém stavu*
- *Jsou ovšem možné i jiné technologie výroby a jiné druhy materiálů kovových forem*
- *Povrch forem se periodicky ošetřuje nátěry, které zamezují lepení odlitků ke kokile a rozpouštění železa*
- *Nálitky mohou být ošetřeny tepelně-izolačními nátěry nebo je také možné do nálitků zakládat izolační nebo exotermické vložky*

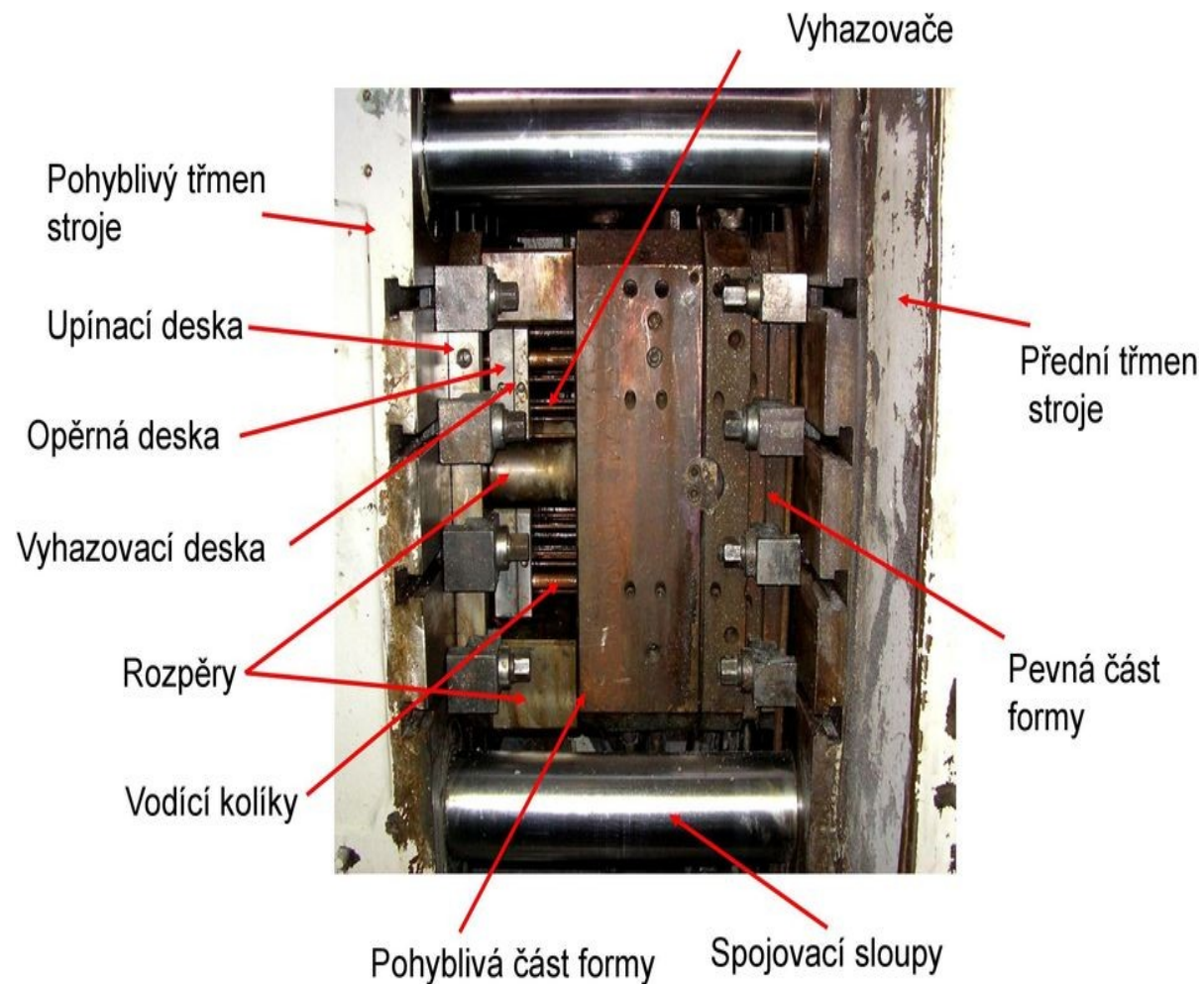
Tlakové lití

- ✓ Nejdůležitější technologií výroby hliníkových odlitků
- ✓ Principem výroby je vstřikování roztavené slitiny do dutiny kovové pod vysokým tlakem až 250MPa, za těchto podmínek je možné vyrábět tvarově velmi komplikované odlitky
- ✓ Tvar odlitku musí respektovat možnosti rozebrání formy a vytažení volných částí a jader
- ✓ Maximální velikost odlitků, které se na konkrétním stroji dají vyrobit, je limitována maximální hmotností kovu a uzavírací silou stroje, je to hodnota síly, kterou jsou svírány obě poloviny formy
- ✓ Podle konstrukce se tlakové stroje dělí na dva základní typy: se **studenou** a s **teplou komorou**
- ✓ Podle směru pohybu plnicího pístu mohou být stroje se svislou nebo vodorovnou komorou

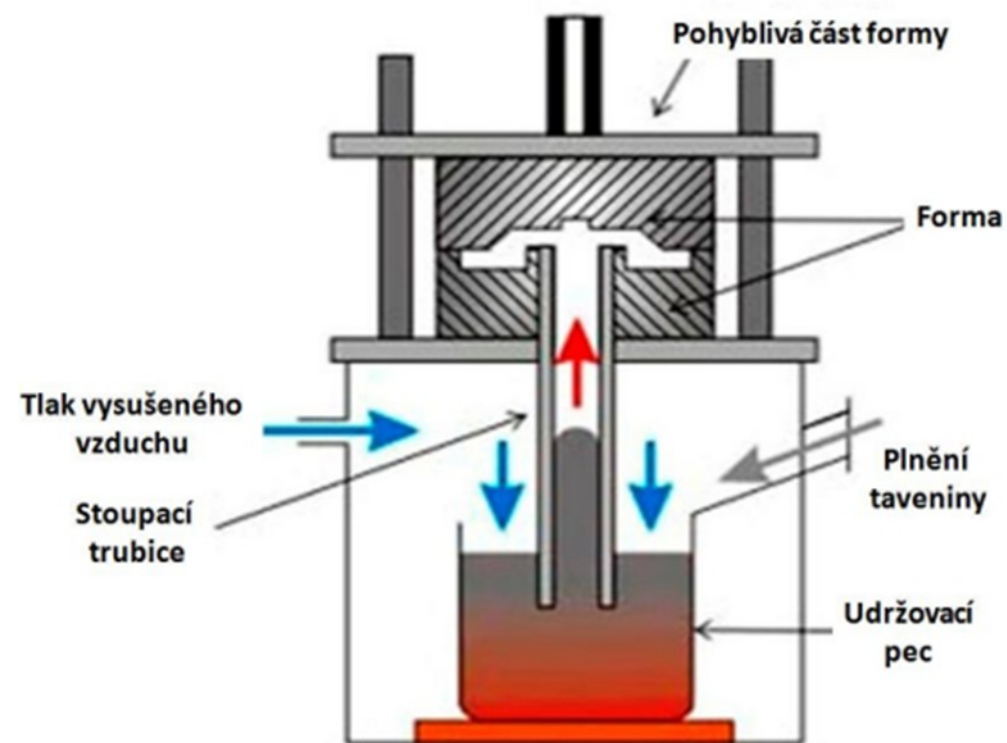
- ✓ Slitiny hliníku se v současné době odlévají téměř výhradně na strojích se studenou horizontální komorou
- ✓ Tlakově lité odlitky nejsou, co se týče vnitřní homogenity, příliš kvalitními výrobky
- ✓ Při rozstřikování kovu ve formě dochází k jeho oxidaci a reakci s mazadlem a důsledkem je vznik velkého množství vměstků

Tlaková licí forma

Nízkotlakové lití

- ✓ Stroj pro tuto technologii je tvořen tlakotěsnou udržovací pecí, nad kterou je upnuta dělená kovová forma, obvykle s vodorovnou dělicí rovinou
- ✓ Tavenina v kelímku pece je se spodním dílem formy propojena stoupací trubicí ze žáruvzdorného materiálu tak, že trubice spodním okrajem zasahuje pod hladinu kovu
- ✓ Odlévání se provádí zvýšením tlaku nad hladinou kovu, čímž je kov z kelímku vtlačován stoupací trubicí vzhůru do formy
- ✓ Ústí stoupací trubice je ponořeno pod vrstvu oxidů a nečistot na hladině pece, proto vstupuje do formy čistý kov bez vměstků
- ✓ Využití tekutého kovu je při nízkotlakém lití mimořádně vysoké a dosahuje přes 90 %
- ✓ Kvalita odlitků, vyrobených touto metodou, je velmi vysoká
- ✓ Nízkotlakým litím je možno vyrábět různorodé hmotnostní kategorie odlitků
- ✓ Při lití silnostěnných odlitků s dlouhou dobou tuhnutí se však velmi prodlužuje délka výrobního cyklu

Kontrola odlitků a opravy vad

- ✓ Po ztuhnutí a uvolnění odlitků forem následuje dokončovací operace a kontrola odlitků
- ✓ Během dokončovacích operací se provádí průběžná kontrola odlitků, jejímž cílem je zachycení odlitků se zjevnými vadami a jejich vyřazení z výroby
- ✓ Další testování se provádí podle požadavků zákazníka, přičemž se provádí zejména:
  - *Rozměrová kontrola*
  - *Zkoušky struktury*
  - *Zkoušky mechanických a fyzikálních vlastností*
  - *Nedestruktivní kontrola odlitků prozařováním a ultrazvukem*
  - *Penetrační a zkoušky nebo zkoušky těsnosti*

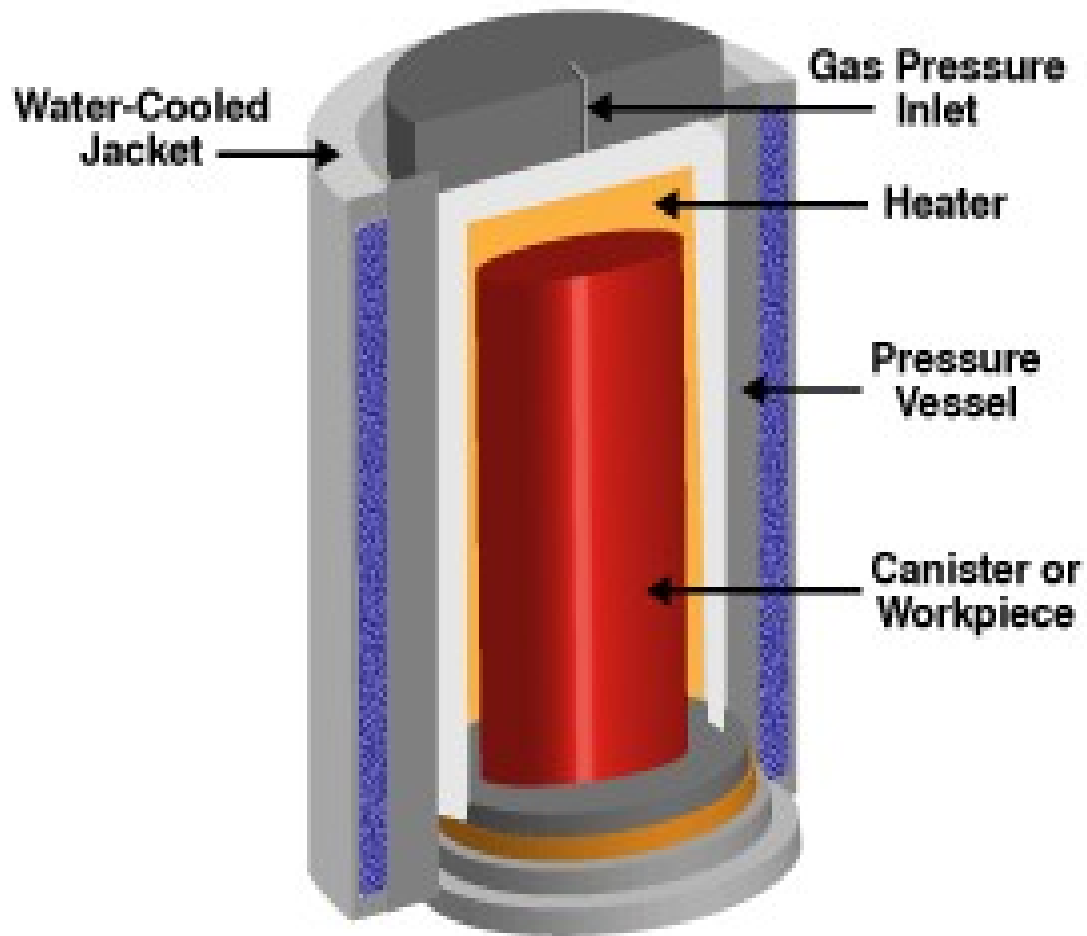
Impregnace odlitků

- ✓ V případě, kdy se vyžaduje těsnost odlitků vůči průniku tlakových médií, provádí se zkoušky těsnosti
- ✓ Těsnost se kontroluje téměř výhradně pomocí přetlaku plynů, neboť stěna odlitků je pro plyny podstatně propustnější než pro kapaliny
- ✓ Dutina odlitků se uzavře vhodnými zátkami, odlitky se ponoří do vody a natlakují vzduchem
- ✓ Průnik plynu je indikován vznikem bublin

Izostatické lisování za tepla

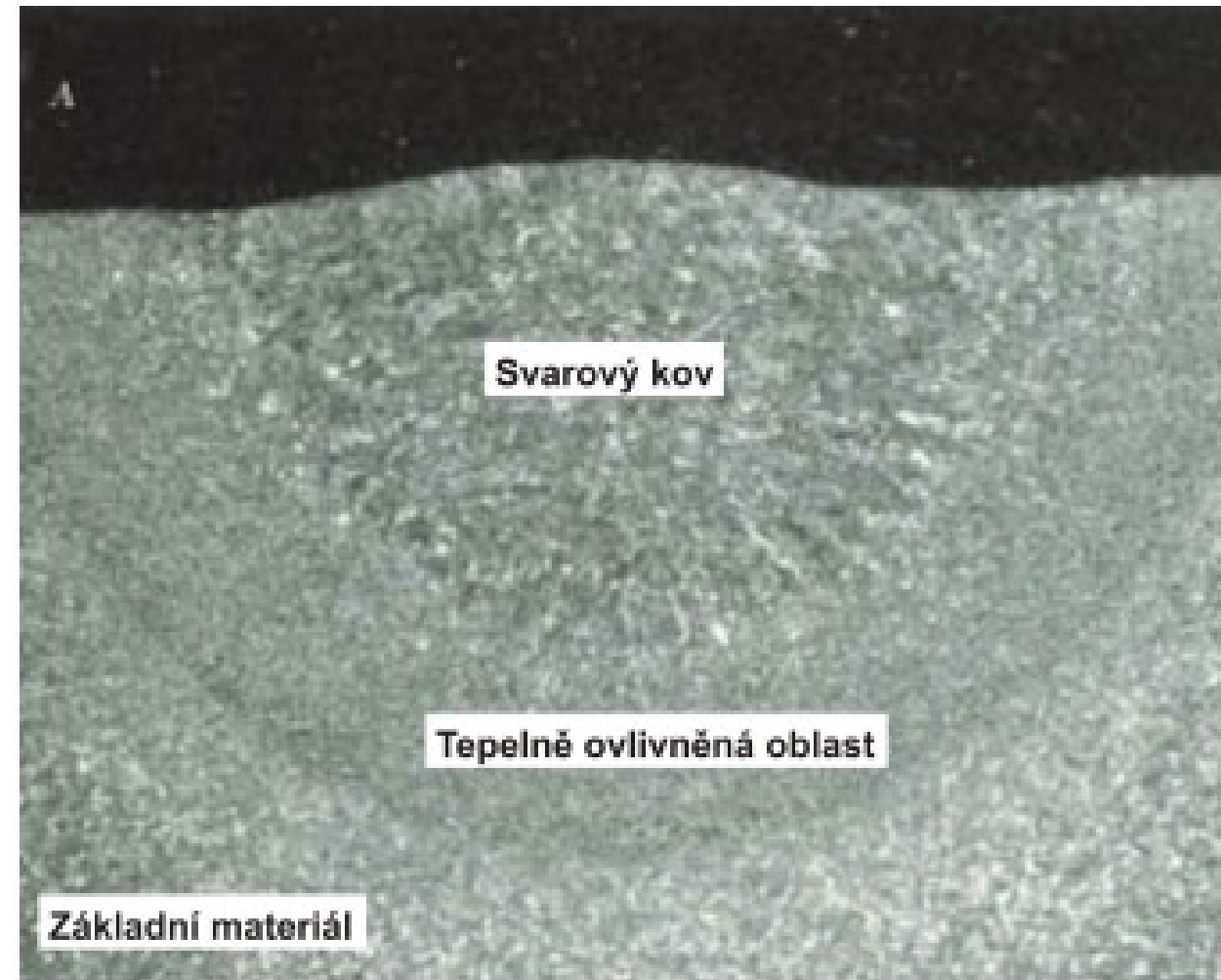
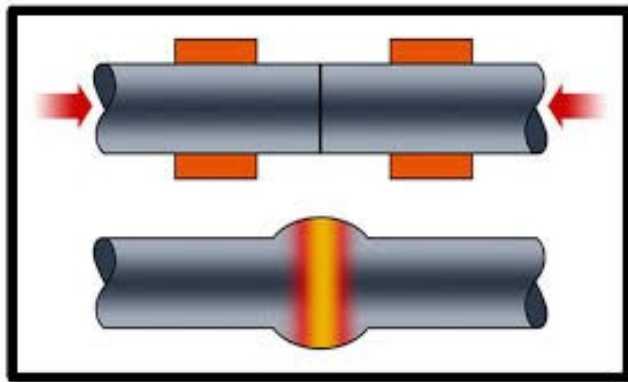
- ✓ HIP (hot isostatic pressing) se používá k odstranění dutin a zvýšení mechanických a únavových vlastností odlitků
- ✓ Výsledkem je zvýšení vnitřní homogenity a hustoty slitiny
- ✓ Odlitky jsou umístěny v tlakové komoře izostatického lisu, ohřáty na teplotu blízkou teplotě solidu příslušné slitiny a tlak v komoře lisu je zvýšen na hodnoty kolem 100 MPa

HOT ISOSTATIC PRESSING

Opravy zavařováním

- ✓ Zavařováním se odstraňují lokální vady typu dutin, prasklin nebo defekty tvaru (např. podříznutí při odstraňování nálitků nebo místní podbroušení apod.)
- ✓ Podmínkou použití této metody je přípustnost svařování pro daný odlitek

Použité zdroje

- ✓ [online]. [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/12533621-Vyroba-odlitku-ze-slitin-hliniku.html>
- ✓ [online]. [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: http://fyzika.upol.cz/cs/system/files/download/vujtek/granty/lapsanska_prehled_metod_s_varovani.pdf
- ✓ [online]. [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.mpif.org/IntrotoPM/Processes/IsostaticPressing.aspx>
- ✓ [online]. [cit. 2021-8-16]. Dostupné z: file:///C:/Users/16339/Downloads/TM-cv_5-Metody%20v%C3%BDroby%20odlitk%C5%AF.pdf
- ✓ [online]. [cit. 2021-9-1]. Dostupné z: <https://www.slideshare.net/GuruDutt1/vacuum-process-casting-v-process>
- ✓ [online]. [cit. 2021-9-1]. Dostupné z: <https://www.slideshare.net/GuruDutt1/vacuum-process-casting-v-process>
- ✓ [online]. [cit. 2021-9-3]. Dostupné z: <https://www.spszengrova.cz/wp-content/uploads/2020/04/SVA%C5%98OV%C3%81N%C3%8D-UT.pdf>